

METODIKA PRILAGOĐAVANJA OBUKE RATU

Prilagođavanje ratu je jedan od osnovnih zahteva savremene obuke vojnika i starešina. To je istovremeno i stalno stvojestvo procesa armijskog vaspitanja i obrazovanja. Uspešno prilagođavanje obuke ratu pretpostavlja naučno zasnovan izbor i primenu odgovarajućih metoda obuke. Jer, »Nastavne metode su u pravom smislu reči osnova uspešne nastave i jedan od bitnih elemenata za pravilno usmeravanje i ostvarivanje određenih nastavnih zadataka. One moraju da ispunjavaju i određene zahteve za ekonomičnošću nastavnog vremena, za racionalno korišćenje psihičkih i fizičkih snaga nastavnika i vaspitanika, kao i za ostvarivanje maksimalnih rezultata u nastavnom radu«.¹

Pri izboru metoda i insistiranju na prilagođavanje obuke uslovima rata, mora se, pre svega, poći od cilja koji se obukom želi postići: razvijanje socijalističke društvene svesti, vojnostručno kvalifikovanje, moralno-psihološko i fizičko osposobljavanje i motivisanje vojnika i starešina za izvršavanje ratnih zadataka u odbrani zemlje. Takav cilj se može postići planskim i svesno usmeranim i sistematskim teorijskim i praktičnim delovanjem na učesnike obuke, njihovim svesnim i aktivnim angažovanjem u tom procesu, i stvaranjem nastavnih situacija sličnih onima u ratu. Iz takvog cilja rezultiraju i nastavni sadržaji, a preko njih i putokaz za izbor i primenu nastavnih metoda adekvatnih cilju i sadržaju obuke.

Kompleksnost cilja vojne obuke i raznovrsnost nastavnih sadržaja zahtevaju u nastavnom procesu i različite metode, ili srodne grupe metoda. Ali pri proceni njihove didaktičke vrednosti mora se polaziti od ratne prakse kao specifične ljudske delatnosti. Stoga je i težište obučavanja na uvežbavanju ljudstva u praktičnim borbenim radnjama, sa oružjem i bez njega, na moralnoj i fizičkoj pripremi, na razvijanju i prekaljivanju svakog pojedinca da bi u ratu mogao izdržati sve napore i pobediti neprijatelja.

Sa sve većom tehnicizacijom i rastom armije, složenošću rata, povećanjem njegovih uništavajućih mogućnosti, prostornih i vremenskih dimenzija, praktična strana vojne obuke nije izgubila u značaju, već je samo poprimala nove sadržaje i forme. Ona je suštinski menjala izgled u toku istorije. U doba primene pračke, mača i koplja izgledala je drukčije nego u vreme vatrenog oružja, artiljerije, tenkova i avijacije, a pogotovo danas, u eri raketne tehnike i atomskih, hemijskih i bakterioloških borbenih sredstava. Razvoj proizvodnih snaga i društvenih odnosa, opšti tehnički progres, pa samim tim i razvoj borbenih tehnika, na to su bitno uticali. Ali i pored svih takvih, istorijski uslovljenih promena, praktična obučenosť pojedinaca i jedinica za rat zadržala je i do danas dominantnu ulogu u obuci vojnika.

¹ Di Tihomir Prodanović, *Metode obrazovanja odraslih*, Zagreb, 1958. str. 19.

Međutim, odnos između praktičnog i nepraktičnog, odnosno teorijskog dela obuke istorijski se bitno menja, a posebno u savremenim uslovima. Uzajamna uslovljenost tih dveju komponenti nastavnog sadržaja, pa i bogatstvo i raznovrsnost metoda obuke, kvalitativno je različita od one koja je postojala, ne samo u daljoj već i u bližoj prošlosti. To je nastalo kao posledica porasta ljudskog saznanja, tehničke evolucije i revolucije, složenosti i raznovrsnosti oružja i ratne veštine i drugog. Praktična delatnost u obuci, kao i u ratu, danas je u neposrednoj zavisnosti od teorijskog poznavanja principa dejstva borbenih sredstava i njihove taktičke primene, s jedne strane, i od poznavanja teorijski uopštenog ratnog iskustva, ratne prakse prošlosti, savremene vojne teorije o fizionomiji i zakonitostima rata i ratne veštine do čije primene može doći u eventualnom ratu, s druge strane.

Obuka kroz praktičan rad. Praksa zasnovana na progresivnoj i savremenoj pedagoškoj teoriji, teoriji rata i ratne veštine, mora imati vodeću ulogu u pripremi pojedinaca i jedinica za rat, pa samim tim i one metode obuke kojima se takav cilj može najuspešnije realizovati. To je istovremeno i osnovna (iako ne jedina) pretpostavka uspešnog prilagođavanja obuke uslovima savremenog rata.

Didaktički i metodički zaključak na osnovu ovakve postavke bio bi — davanje prioriteta onim nastavnim metodama koje omogućuju najuspešnije praktično osposobljavanje ljudstva za rat tj. onim metodama koje povezuju teoriju i praksu.

Znanja o ratu, doživljavanja i razumevanje ratnog fenomena, shvatanje njegovih zakonitosti, fizičko i psihičko osposobljavanje za ratne funkcije itd. ostvaruju se preko raznovrsnih izvora saznanja i načina obučavanja: govorom, pisanom rečju, posmatranjem prirodnih i veštačkih objekata, posrednom vizuelnošću, učešćem u delatnosti i aktivnostima koje su slične ratnim i dr. Stoga svaka adekvatno primenjena savremena metoda obuke ima svoje mesto i udeo u prilagođavanju obuke ratu. Ali, ipak, aktivan praktičan rad i vežbanje su najsigurniji i najbolji način za sticanje najvećeg dela vojnih znanja, pogotovo kad se radi o obuci vojnika. Normalno je da praktični deo vojne obuke dominira nad teorijskim i da mu se u savremenim armijama daje oko 70% nastavnog vremena. Stoga se danas smatra da za sticanje znanja rečju treba upotrebiti najviše 15% od ukupnog predviđenog nastavnog vremena, za demonstracije 25%, a za sticanje znanja radom i praktičnim delovanjem oko 60%.² Ovakav odnos teorijskih i praktičnih znanja vojnika determiniše mesto i ulogu pojedinih nastavnih metoda u obuci i stavlja u prvi plan metodu praktičnog rada. To upućuje na zaključak da osnovna orijentacija u izboru nastavnih metoda, pre svega u borbenoj obuci, mora polaziti od toga koliko pojedina metoda omogućuje praktičan rad vojnika, psihičku i fizičku aktivnost učesnika obuke.

² »Osnovna vojna doktrina naročito naglašava — stoji u američkom priručniku za obuku — da se celokupna obuka ima upotpuniti, kad god je to moguće, primenom prakse. U stvarnosti, osnovno i prvo pravilo u obuci trupa jeste da prosečno oko 60% vremena treba da se upotrebi za praktičan rad, 15% za govor (predavanje) a 25% za pokazivanje. *Priručnik za obuku nastavnika — instruktora*, jun 1949, str. 85.

To predstavlja osnovni preduslov i put za realizam i maksimalnu prilagođenost obuke ratu. Takva orijentacija ima puno gnoseološko i didaktičko opravdanje i smisao. Marksističko-lenjinistička teorija saznanja tretira praksu kao osnovni izvor saznanja, kao kriterij istinitosti i kao područje primene teorije. Sve ove tri strane odnosa prakse i teorije najpotpunije dolaze do izražaja u procesu obuke u armiji. Prema tome, kada je reč o praktičnoj strani obuke, metodama praktičnog rada, ne radi se samo o primeni teorije u praksi, o povezivanju teorije i prakse, već i o iznalazanju u procesu obuke novih taktičkih formi i novih činjenica vojnoteorijskog i praktičnog karaktera.

Obuka je, ustvari, iako ne sva i uvek, u mirnodopskom periodu osnovni put da se otkrivaju nove taktičke forme, nove metode ratovanja zasnovane na objektivnim ratnim faktorima (osobinama savremene tehnike, naoružanja itd.) i da se praktično isproba, verifikuje istinitost i održivost pojedinih postavki, gledišta, teorija o budućem ratu i ratnoj veštini. Ovakvu specifičnu ulogu dobija vojna obuka zato što se savremena vojna teorija i praksa ne zasnivaju samo na praksi i teoriji prošlih ratova, na proverenim i u praksi potvrđenim istinama i saznanjima u prošlosti. Kvalitativno novim savremenim ratnim uslovima ne odgovara najveći deo iskustva u prošlosti. Prema tome, nema u periodu mira drugog puta i načina da se provere nove teorije o načinu i uslovima vođenja rata, funkcionalna celishodnost organizacije i formacije jedinica, vremenske i prostorne norme, mogućnost pokretljivosti, izdržljivosti jedinica, vrednost i efikasnost raspoložive tehnike i naoružanja, celishodnost predviđenog načina komandovanja u borbi itd., nego kroz obuku, praksu. To znači da u praktičnoj strani vojne obuke nije reč samo o primeni teorije u praksi. Tu se radi o nečemu višem, o iznalazanju nove ratne prakse i teorije na bazi prakse obuke. Prema tome, obuka ima širok i eksperimentalan karakter, gde dolazi do punog izražaja dijalektički odnos teorije i prakse. Teorija osvetljava put praksi, a praksa unapređuje teoriju, uzajamno se uslovljavaju i jedna na drugu deluju. Na taj način se iz prakse obuke rađaju novi taktički oblici borbe, novi principi i kriteriji ratne veštine, novi vojno-obrazovni sadržaji. Tako se jedino može razvijati originalno vojno delo jedne zemlje i iznalaziti sopstvena adekvatna operativno-taktička rešenja za efikasno vođenje rata.

U ratnoj veštini, a naročito u taktici, forme borbe su najpromenljiviji, najdinamičniji elemenat. Stalne promene u naoružanju osnovni su uzrok i motiv takvih promena. Još je Napoleon pisao da se taktika mora menjati svakih 10 godina. U savremenim tehničkim uslovima potreba za takvim promenama je, razumljivo, neuporedivo veća. Iz toga objektivno proizilazi nužnost za prilagođavanje metodike obuke ovim promenama. Samo praćenje ovakvih promena i njihovim materijalizovanjem u procesu izvođenja obuke moguće je držati obučenosn vojnika na savremenom nivou. U ovakvim uslovima, nove taktičke forme se rađaju u obuci, praktični rad prethodi njegovoj didaktičko-metodičkoj obradi.

Primena metode praktičnog rada u obuci ima i puno didaktičko i psihološko opravdanje. »Metoda praktičnog rada se izdvaja od ostalih metoda time, što se zasniva na principu obrazovanja s praksom i u samoj

praksi.«³ Učenje kroz svestan misaoni i praktičan rad u osnovi daje najbolje rezultate u pogledu trajnosti i solidnosti znanja, veština i navika i razvijanja psihičkih i fizičkih sposobnosti, samoinicijativnosti, stvaralaštva i samostalnosti učesnika obuke. Stoga vojnik najbolje i najbrže uči radeći, neposrednim rešavanjem taktičkih i tehničkih zadataka i u prirodnim uslovima. »Osnova obuke na taktičkim vežbama je praktičan rad. Samo u neophodnim slučajevima starešina treba da dopunjava praktičan rad pokazivanjem i usmenim izlaganjem.«⁴

Prilagođavanje obuke ratu može se, dakle, najpotpunije ostvariti onim metodama i oblicima obuke gde najviše dolazi do izražaja praktična delatnost, akcija i dinamično delovanje čoveka i tehnike, gde se ostvaruje potpuna sinteza teorije i prakse. To su taktičke vežbe i svi vidovi obuke u kojima se vojnik angažuje kao celovita ličnost sa svim svojim umnim i fizičkim snagama, bilo kao samostalan pojedinac, bilo kao integralni deo grupe ili kolektiva. Metoda praktičnog rada, pruža dakle najviše mogućnosti za najpotpunije prilagođavanje obuke ratu, kako u pogledu sticanja vojnih znanja, veština i navika, tako i u razvijanju sposobnosti, moralno-borbenih, psihičkih i fizičkih kvaliteta učesnika.

Međutim, metoda praktičnog rada, kao i svaka druga, biće efikasna samo ako se pravilno primeni, ako izvođač obuke ume iskoristiti sve njene prednosti i kompenzirati nedostatke. Činjenica je da i u savremenoj obuci vojnika dominira praktičan rad, ali to nije rad onakvog karaktera kakav je bio ranije, u daljoj, pa donekle, i u bližoj prošlosti. U savremenim uslovima vojnik ne može steći vojna znanja, navike i ratnu veštinu samo podržavanjem rada komandira, imitiranjem, mehaničkim ponavljanjem ili posmatranjem izvođenja pokreta, taktičkih ili tehničkih radnji.

Praktičan vojnički rad je danas složen i u tehničkom i u taktičkom smislu. U njemu su integrirana znanja, navike, veštine. On pretpostavlja i sposobnost za korišćenje svih ovih elemenata i to u različitim taktičkim situacijama. To znači da u vojnoj obuci ne dominiraju veština i navike, kako se ponekad pogrešno misli. U obuci znanja, navike i veštine čine integralno jedinstvo, ali osnovu čini znanje. »Na osnovu dubokih znanja formiraju se kod vojnika, podoficira i oficira umenja, navike i veštine, razvijaju se moralno-politički, borbeni i fizički kvaliteti.«⁵ Stoga pravilna primena metode praktičnog rada podrazumeva logično razumevanje suštine i cilja onoga što se radi, saznanje i učenje kroz rad, utvrđivanje i uvežbavanje naučenog, formiranje navika, (kada je to celishodno), sticanje veštine, majstorstva za primenu svega toga u ratnoj praksi. To znači, da je pravilnoj primeni metode praktičnog rada tuđ i nesvojtven mehanički praktikizam, rutinerstvo, zanatski način rada, apsolutiziranje uvežbavanja i praktične akcije i formalizam u znanju. No, pogrešno bi bilo iz ovoga zaključiti da navike i veštine nisu značajan faktor borbene sposobnosti vojnika. Naprotiv,

³ Dr Tihomir Prodanović, *Metodika obrazovanja odraslih*, Zagreb, 1958.

⁴ A. В. Барабанщиков, *Педагогические основы обучения советских войнов*, Москва, 1962, стр. 136.

⁵ В. Н. Луцков, *Методы обучения советских войнов*, Москва, 1962, стр. 9.

one su veoma značajne za uspešno delovanje u borbi. »Vojnička delatnost kao nijedna druga zahteva veliki broj raznovrsnih umenja i navika dovedenih do višeg stepena savršenstva.«⁶

Metodom praktičnog rada i njenim varijantama mogu se postići dobri rezultati samo pod uslovom primene i realizacije u nastavnom radu svih poznatih i u nastavnoj praksi afirmisanih didaktičkih principa, ali modifikovanih prema opštim osobinama vojnika kao formiranih ličnosti, specifičnostima sadržaja vojne obuke, uslovima izvođenja i dr. A kad je u pitanju taktička, odnosno borbena obuka mora se, pored toga, polaziti i od principa specifičnih za ovakve nastavne sadržaje. »Metode obuke — piše Konstantinov — samo onda postižu svoj cilj kada su u skladu sa didaktičkim principima.«⁷

Kvalitet primene metode praktičnog rada procenjuju se, pre svega, stepenom i kvalitetom angažovanja učesnika u obuci, analognošću načina njihovog rada, delovanja, ponašanja i aktivnosti, uslovima i potrebama savremene oružane borbe. To znači da nije suština u samoj praktičnosti obuke, koliko u kvalitetu i adekvatnosti te praktičnosti.

Borbena situacija je uvek potpuna, celovita i konkretna. U njoj su integrirani elementi: sopstvene snage, sa svim atributima i konkretnim obeležjima, protivnik, tehnika i naoružanje, zemljište, vreme kao trajanje i kao meteorološka pojava i drugi. Praktičan rad u obuci biće u pogledu kvaliteta na visini ako se identifikuje sadržajno i formalno sa odgovarajućim ratnim situacijama, tj. ako se uspešno kompenziraju svi oni faktori koji mogu doći do izražaja samo u stvarnoj ratnoj situaciji (fizičko i moralno-psihološko dejstvo protivnika, gubici, opšti uslovi borbe i dr.). Mora se, dakle, polaziti od činjenice da će vojska ratovati onako kako je obučavana, kako je »ratovala« u toku obuke. To važi kako za vojnika, tako i za starešine i sve jedinice, počevši od najnižih do najviših, od elementarnih taktičkih i tehničkih radnji do onih operativnog i strategijskog obima i značaja. Ovo se može reći, bar za prvi period rata, sve dok ratna praksa ne potvrdi ili koriguje mirnodopsku praksu obuke. Ako se pođe od toga, a logika nalaže da se mora poći, onda iz toga sledi zaključak da je obuka u taktičko-operativnom smislu u velikoj meri stvarna, a ne imaginarna slika i praksa rata. Drukčije i ne može da bude. To je potvrdila dosadašnja ratna praksa.⁸ Stoga iznalazjenje u periodu mira celishodnih formi borbe, efikasne taktike i operativne veštine adekvatne karakteristikama i mogućnostima nuklearnog, hemijskog i bakteriološkog rata od primarnog je značaja za uspeh u savremenom ratu. »Ako su ranije greške i neodređenost u vojnoj nauci, u vojnoj veštini, mogli da se ispravljaju u toku rata, danas je potpuno nemoguće u to se nadati. Nove metode

⁶ Isto, str. 90.

⁷ N. A. Konstantinov, A. L. Savič, M. G. Smirnov, *Osnovna pitanja pedagogije*, Moskva, 1957, str. 149.

⁸ Nemačka i ostale zaraćene armije u prošlom ratu razlikovale su se međusobno u načinu ratovanja, taktici, operativnoj veštini, i strategiji. Praksa rata je proveravala i dokazivala na čijoj je strani prednost. U stvari, nijedna zaraćena strana ne nastoji da kopira drugu, već da iznalazi taktička i druga rešenja koja će biti superiorna u odnosu na ratnu veštinu protivnika. Slično se nešto dešava i u procesu mirnodopske obuke. Svaka zemlja ima nečeg specifičnog u taktičkom i drugom pogledu, kada je reč o obuci vojske.

borbe moraju da budu razrađene, usvojene i uključene u praksu jedinica, neophodno još pre početka vojnih dejstava.⁹ To znači, kada je reč o metodi praktičnog rada u obuci, da primarnu ulogu imaju taktičke i zajedničke vežbe, uz učešće svih vidova, rodova i službi i primenu odgovarajuće borbene tehnike, delovanje na prirodnom zemljištu i u konkretnim klimatskim i drugim uslovima, postavljanje realnih snaga i celishodno delovanje »protivničke strane« itd. Takav praktičan rad, praktične vežbe, predstavljaju najviši stepen obuke i istovremeno njen maksimalni vid prilagođenosti uslovima i zahtevima rata.

No, treba imati u vidu da i vežbe ovakvog karaktera, kao organizacioni oblik obuke, gde praktičan rad ipak ima dominantnu ulogu, nisu uvek istog kvaliteta po sadržaju i načinu izvođenja, po delovanju i ponašanju učesnika obuke, po moralno-psihološkim efektima itd. i u podjednako meri realističke i bliske stvarnoj borbi. Upravo kvalitet ove vrste obuke i celishodno delovanje čitavog taktičko-tehničkog mehanizma uslovljeni su celokupnim tokom obuke koji mu je prethodio. Vojnik koji nije u fazi opšte i stručne obuke praktično osposobljen za izvođenje osnovnih borbenih radnji i savršeno ovladao formacijskom tehnikom i veštinom njene taktičke primene u najraznovrsnijim borbenim radnjama i uslovima, danju i noću, itd. prirodno, ne može ni u sastavu manje ili veće borbene jedinice, u borbenom kolektivu, sa uspehom obaviti svoju ulogu. Najviša forma obuke — taktičke vežbe, združene vežbe i manevri, predstavljaju sintezu individualne, grupne i kolektivne obuke. Stoga se s pravom postavlja da je obuka pojedinaca, odnosno faza opšte obuke, temelj na kome počiva čitav dalji uspeh u obučavanju vojnika i manjih i većih jedinica. Obuka vojnika obično se figurativno prikazuje u vidu piramide čiju osnovu čini obuka pojedinaca (opšta obuka), a vrh, obuka najviših štabova i operativnih jedinica. Ako osnova nije kvalitetna, tj. ako svaki pojedini vojnik nije kvalifikovano osposobljen za određenu funkciju, čitava zgrada obuke je nestabilna i slaba.

Ostale metode. Istina, metoda praktičnog rada daje najšire mogućnosti za aktivno i stvaralačko delovanje vojnika u obuci. Ona isto tako uslovljava najveći stepen realizma i najpotpunije prilagođavanje ratu, time što se u procesu obuke angažuje celokupna ličnost, što se može ostvariti moralno-psihološka klima slična ratnoj, doći do primene borbene tehnike, ispoljiti delovanje suprotne strane itd. Ali, to ipak ne znači da se ovom metodom i njenim varijantama može u potpunosti realizovati prilagođenost obuke ratu i dati vojniku sve ono što je potrebno da sazna, vidi, čuje, oseti i doživi o ratnoj stvarnosti i delovanju u ratu. »Nijedna nastavna metoda, ma koliko bila savremena i ma koliko imala uslova za razvitak aktivnosti i stvaralačkog rada učenika ne može da rešava sve nastavne probleme.«¹⁰ To se u potpunosti može reći i za metodu praktičnog rada, kada je reč o vojnoj obuci. Stoga je za postizanje realizma u obuci, pored praktičnog delovanja, potrebna primena i drugih nastavnih metoda.

⁹ *Красная звезда*, 14. februar 1964. godine.

¹⁰ Dr Tihomir Prodanović, *Metodika elementarne nastave prirodopisa*, Beograd, 1958, str. 79.

Posle metode praktičnog rada, metoda demonstracije sa više metodskih oblika i varijanti, najefikasniji je instrument i sredstvo za poimanje ratne stvarnosti, upoznavanje sa fizionomijom i načinom delovanja u ratu, za posredno doživljavanje ratne klime, sagledavanje svih faktora ratnih zbivanja, sa svim posledicama materijalne i moralno-psihološke prirode i sl. To znači da potpunu predstavu rata nije moguće doživeti samo praktičnim delovanjem i učešćem u vežbama, makar one bile maksimalno slične ratnoj stvarnosti. Manevri, taktičke i druge praktične vežbe ma koliko bili realna slika dinamike, složenosti i drugih fenomena rata, ne mogu, ipak, zameniti, na primer, demonstraciju dokumentarnog filma koji prikazuje dejstvo svih vidova i rodova vojske u procesu borbe, sve realne efekte dejstva ratnih borbenih sredstava. To znači da metoda demonstracije ima izvanredno značajnu i nezamenljivu funkciju u obuci i njenom prilagođavanju ratu. »Ova metoda ima praktičnu vrednost, jer je zasnovana na kompleksnoj percepciji, koja čini znanja trajnijim, potpunijim i vrednijim. Metoda demonstracije unapređuje proces spoznavanja, jer se zasniva na očiglednosti, a očiglednost je neobično važan izvor znanja.«¹¹

Metodom demonstracije može se prikazati, na primer, način delovanja jedinica, borbene tehnike, ponašanje, »protivnika« itd. na više načina: pokazivanjem praktičnog delovanja jedinica i dejstva oružja, prikazivanjem filma, dijafilma, slika, eksperimenta magnetofonom itd. Prikazivanjem i posmatranjem rada kompletnih, dobro izvežbanih jedinica, snabdevenih formacijskom tehnikom i naoružanjem, podržavanih tenkovima, avijacijom i sl. onako kako bi to bilo u stvarnoj borbi, stvara se mogućnost da vojnici stiču predstave o stvarnoj borbi, sagledavaju mesto i ulogu sopstvenog rada ili službe u kompleksnom, složenom borbenom mehanizmu i organizmu svake i najmanje savremene borbene jedinice. Stoga je veoma značajno za postizanje uspeha u obuci i za njeno prilagođavanje fizionomiji rata, da se stvore mogućnosti da vojnici posmatraju taktičke vežbe, od najmanjih do najvećih jedinica. Naravno, ovakvo posmatranje daće rezultate ako se posmatrači unapred pripreme za posmatranje da bi mogli razumeti i shvatiti suštinu vežbe i taktičke radnje, mesto i ulogu svih elemenata borbenog poretka, naših i »protivničkih« jedinica, i sve faktore koji deluju u datom slučaju. Inače, bez toga posmatrana vežba bila bi za vojnika samo vizuelni doživljaj bez razumevanja njenih unutrašnjih odnosa, veza i funkcije čoveka i tehnike.

Prikazivanje vežbi potpunih jedinica svakako je najkorisnije, ali i pokazivanje vežbi i načina dejstva pojedinih rodova i vidova oružanih snaga (tenkovskih jedinica, avijacije, raketnih jedinica itd.) naročito kada se koristi bojeva municija, također može biti od velikog značaja za sagledavanje mogućnosti i efekata dejstva naoružanja i tehnike. Time se stiču, iako nepotpuno, ali ipak značajne sposobnosti za navikavanje na ratnu klimu.

Prikazivanje dokumentarnih ratnih, pa delimično i umetničkih filmova, sa ratnom tematikom, takođe je značajan i efikasan način za upoznavanje učesnika obuke sa ratnim ambijentom, za sticanje korisnih

¹¹ Dr Mihajlo Ogrizović, *Problemi andragogije*, Zagreb, 1959, str. 131.

znanja o ratu, i za posredno sagledavanje materijalnih i psiholoških posledica u stvarnom ratu. U istom smislu pogodno sredstvo su i nastavni filmovi koji prikazuju borbene radnje, taktičke i druge vežbe jedinica, dejstvo oružja, borbene tehnike, način sadejstva i drugo.

Razumljivo, efikasnost metode demonstracije, kao i ostalih, zavisi od načina i kvaliteta njene primene. Za potpuno razumevanje, delovanje na sličan način i uspešno posmatranje onoga što se pokazuje ili prikazuje, bilo da se radi o vežbama pojedinca, grupe, ekipe, jedinice, o filmu, dijapozitivima, eksperimentu i slično, nužno je, pored prethodne pripreme posmatrača za praćenje prikazivanja, analizom i verifikovanjem utvrditi kakvi su rezultati postignuti, objasniti i dopuniti prikazivanje i sl. »Kada je u pitanju metoda prikazivanja potreba je redovna, naročito intenzivna i proračunata priprema, jer se svako pokazivanje ceni kao nešto što se ima smatrati uzornim.«¹²

No, ipak, metode praktičnog rada i demonstracije još uvek nisu dovoljne da bi učesnici obuke stekli potpune predstave i pojmove o ratu, usvojili znanja, veštine i navike potrebne u ratu, i da bi se obuka potpuno približila uslovima rata. Zato su uz njih neophodne i verbalno-tekstuelne metode i sredstva. Predavanje, diskusije, objašnjavanje, opisivanje, pripovedanje, razgovor i sl. o oružanoj borbi, o utiscima iz rata, čitanje pogodne literature i opisa ratne stvarnosti itd. neophodna su dopuna onoga što se u ovom smislu ostvaruje praktičnim radom, vežbanjem, demonstracijom i slično. Naročito kada je reč o adaptiranju obuke u moralno-psihološkom i ideološko-političkom smislu, razumljivo je što su živa i pisana reč za to nezamenljivo sredstvo, pa samim tim i verbalno-tekstuelne metode obuke.

Međutim, svaka od navedenih i drugih metoda izolovano uzeta ne može, i pored najpravilnije primene, potpuno odgovoriti zahtevu prilagođavanja obuke ratu. Uzrok tome leži u složenosti adaptivnih problema, cilja, zadatka i sadržaja obuke, raznovrsnosti i složenosti nastavnih sredstava i dr. Zbog toga skoro stalno dolazi do metodskih integracionih procesa. U praksi obuke samo izuzetno dolazi do primene isključivo jedne nastavne metode. U stvari, u savremenoj obuci nema »čistih« metoda. Ako se, na primer, radi o primeni metode praktičnog rada, demonstracije, verbalno-tekstuelnih i drugih, u sklopu njih su u procesu obuke, u manjem ili većem stepenu, još i elementi jedne ili više drugih nastavnih metoda. To ukazuje na sve veće bogatstvo didaktičko-metodičke prakse i raznovrsnost mogućnosti za postizanje realizma u obuci. No, i pored toga u svakoj konkretnoj situaciji različite metode obuke daju različite nastavne efekte. U tome i leži smisao i značaj izbora adekvatnih nastavnih metoda za podizanje kvaliteta obuke. Svakako, u obuci vojnika metoda praktičnog rada najčešće može dati najbolje rezultate. To je razumljivo kad se ima u vidu da su pored obimnih znanja, vojniku neophodne raznovrsne, pre svega, motorne veštine i navike koje se mogu formirati samo praktičnim radom i vežbanjem.

¹² Oberst W. Ebeling, *Ausbildung praxis für den offizieren*. Darmštadt, 1960, str. 68.

Nastavna sredstva i mesta izvođenja obuke prilagođavanje ratu i drugi problemi u obuci uspešno se rešavaju i zavise ne samo od pravilnog izbora i efikasne primene nastavnih metoda već i od načina primene nastavnih sredstava i sredstava obuke. »Osavremenjavanje nastavnog procesa, dinamičan ritam nastavnog rada, integralan razvoj ličnosti, harmonična interakcija nastavnika i učenika (polaznika, učenika), usvajanje tekovine teorije i sticanje savremene kulture rada neposredno se oslanjaju na sredstva nastavnog rada koja ne određuju samo didaktičku granicu, već i razvojnu dubinu nastavnog procesa.«¹³ Praktičan rad, vežbanje, demonstracija pomoću filma, eksperimenata itd. nemogući su bez postojanja odgovarajućih materijalno-tehničkih sredstava koja imaju didaktičku funkciju. Realizam u obuci ostvaruje se delom i rečju, sintezom čoveka i borbenih sredstava kojima se služi u borbi. Ako nedostaje ma koji od tih elemenata, nastavna situacija ne može biti analogna borbenoj. Otuda je od odlučujućeg značaja za prilagođavanje obuke ratu i doživljavanje, odnosno dočaravanje ratnih situacija na obuci, da se raspolaze i efikasno koriste stvarna borbeno sredstva, objekti i tehnika, a gde je to nemoguće, da se koriste nastavna sredstva koja funkcije stvarnih borbenih sredstava mogu najefikasnije kompenzirati (razna veštačka sredstva, sredstva imitacije, raznovrsni eksplozivi, organizacija borbenih položaja, sredstva za vezu, zaprečavanje itd.). To je bitan uslov da učesnici obuke dožive intelektualna, moralno-psihološka i fizička naprezanja, auditivne i vizuelne efekte borbene tehnike i steknu odgovarajuće adaptivne sposobnosti i navike.

Mesto izvođenja obuke (lokacija) isto tako znatno utiče na kvalitet obuke i mogućnost efikasne primene pojedinih nastavnih metoda i sredstava. Pošto se rat ne vodi u učionici ili kabinetu, već na širokim prostranstvima i u prirodnim uslovima, normalno je da se i obuka najvećim delom izvodi na zemljištu. To je, neosporno, najbitniji uslov za postizanje njene adaptivnosti. Ukoliko se borbene radnje, bilo napad, bilo odbrana, i druge, prilagođavaju zemljištu, a ne obrnuto, utoliko obuka sadrži više elemenata realizma. No, iz objektivnih razloga ponekad se mora birati teren polazeći od borbene radnje koja se uvežbava. Ali takvo »nastavno taktičko zemljište« ukoliko se često koristi, na isti način neizbežno vodi u šablonizam što protivureći cilju koji se obukom mora postići (razvijanje samoinicijative, samostalnosti i stvaralačkog prilaznja i rešavanja borbenih zadataka itd.). Svako rutinstvo, šematizam ili methodska ukalupljenost predstavljaju, u stvari, najveću opasnost za savremenu obuku. Težnja ka uproščavanju nastavnih situacija, mehaničko ponavljanje taktičkih vežbi i zadataka, na isti način sa istim ulogama, na istom terenu i sl. ubijaju dušu i vitalnost obuke.

Međutim, baš zato što je savremeni rat izvanredno složen, pa analogno tome i obuka, što je zemljište kao prostor, kao faktor rata i element svake borbene situacije poprimilo u mnogo čemu specifičnu ulogu, izvođenje obuke na posebno uređenom zemljištu dobija veoma značajnu ulogu. Savremena borbeno sredstva (nuklearna, hemijska i bakteriološka) upućuju u mnogo čemu na drukčiji način korišćenja

¹³ Dr Tihomir Prodanović, *Odgojno-obrazovna i nastavna sredstva*, Zagreb, 1962, str. 3.

u uređenja zemljišta za obuku. Traži se masovnije ukopavanje, zaklanjanja ljudstva i tehnike od uništenja i kontaminacije, postavljanje ili izgrađivanje najraznovrsnijih prepreka itd. Sve to upućuje na zaključak da nije dovoljno samo uzimati u obzir prirodne osobine reljefa i druge karakteristike zemljišta, već da se uz to moraju unositi i oni veštački elementi koji bi postojali u stvarnoj borbi. Pošto ovo nije moguće obezbediti u svakoj prilici i za svaki zadatak na taktičkoj i drugoj obuci, nužno se moraju uređivati poligoni, vežbališta koji mogu taj nedostatak kompenzirati. Ovome se mora dodati i to, da je za sada moguće proveravanje dejstva pojedinih borbenih sredstava samo na zemljištu koje je za to posebno podešeno, što takođe ukazuje na izvanredan značaj savremeno uređenih i opremljenih vojnih poligona i vežbališta u podizanju kvaliteta obuke i rešavanju njenih adaptivnih problema. U ovom smislu se u pojedinim armijama ulažu veliki naponi i otišlo se veoma daleko. Teži se, upravo, da vojnik doživi, što je moguće više, užase i tegobe rata, razaranja, gubitke, vizuelne, auditivne i druge posledice dejstva svih vrsta savremenog oružja, a pre svega nuklearnog, hemijskog i biološkog. No, u težnji da bude što stvarnija, što adekvatnija ratu, u obuku se unose u pojedinim armijama i elementi krajnjeg naturalizma. Tako se, na primer, na poligonima za obuku prikazuju »atomske bojište« i posledice atomskog udara, uništena tehnika, porušeni putevi, borbeni objekti, porušena naselja, pa čak se improvizuje i zadah leševa, unakažena tela životinja itd.¹⁴ Takvo naturalističko približavanje obuke ratu može imati i negativnih moralno-psiholoških i drugih posledica.

Vreme i protivnik. Metodička realizacija adekvatnosti obuke determinisana je i racionalnim korišćenjem vremena. Vreme je ušlo u proces obuke i u metodički postupak kao trajanje, kao doba godine, dana i noći i kao meteorološka pojava. Saobražavanje obuke konkretne vremenskoj stvarnosti jedan je od osnovnih preduslova vaspitnosti i efikasnog prilagođavanja obuke stvarnosti. Rat se vodi permanentno danju i noću i u svim klimatskim uslovima. Analogno tome i proces obuke, realizovanje programa i način obučavanja, primena metoda,

¹⁴ U pogledu naturalizovanja obuke, najdalje se ide u armiji SAD: »Trupe treba da iskuse posledice eksplozije što je moguće više praktično. Uslovi treba da budu takvi da svaki propust i striktno nepridržavanje određenog postupka može lako da izazove ozbiljne povrede. Treba stvoriti situacije stvarne panike i na taj način bliže upoznati trupe i njihove rukovodioce sa dinamikom panike i potrebnim merama za njeno suzbijanje.

Drugo, mi moramo u svakom pogledu dočarati prizor nuklearnog bojišta u svakodnevnoj obuci. Pri obuci o nuklearnom šoku vojnik će se naći pred teškim fizičkim i psihološkim preprekama. Školski nuklearni simulatori obeležiće nultu tačku istovremeno sa veoma snažnim eksplozijama na zemlji. U odgovarajućim radijusima nulte tačke reprodukuvaće se, što je moguće realnije, svi užasi nuklearnog bojnog polja. To područje će biti isprskano krvlju i po njemu razasuti delovi ljudskog tela, napravljeni od plastike. Mučan smrad proizvešće se od lešina i pomoću hemijskih sredstava. Kad stupi na zaraženo područje, vojniku će polziti od hemijskih sredstava, koja imitiraju radijaciju. Bljesak nuklearnog simulatora biće dovoljno jak da prouzrokuje privremeno slepilo kod nezaštićenog vojnika koji ga gleda. Sa svih strana njega će napadati oslepelili drugovi (vojnici obučeni da verno glume ovu ulogu), a po bojištu će biti razbacani gorući predmeti.« (Major John T. Burke, *Svet i nuklearno oružje, Military Review*, avgust 1957.)

sredstava itd. mora od toga polaziti. To znači da vremenski uslovi ne mogu biti objektivna i nesavladljiva prepreka za izvođenje obuke (sem izuzetno) u svim meteorološkim uslovima.

Imanentan elemenat svake borbene situacije, pa i nastavne, jeste prisutnost protivnika. Borbena obuka je proces koji podrazumeva dve strane. Ona je rezultat sopstvenih planiranih i celishodno usmerenih radnji i ponašanja u cilju uspešnog rešavanja nastavnih problema i zadataka i predviđenog i slučajnog uticaja na sve to od druge strane. Zato metodička praksa koja bi zanemarila ovaj činilac ne bi odgovorila svojoj svrsi. Pravilno, celishodno i realno delovanje »protivnika« u procesu obuke uslovljava u velikoj meri njen kvalitet prilagođenosti i način delovanja »naših« snaga, (naravno pod pretpostavkom da se »poštuju« i realno procenjuju delovanje, mogućnosti i sposobnosti protivnika). To znači da od kvaliteta »ratovanja« protivnika, od toga kako koristi borbena i druga sredstva, ispoljava inicijativu, upornost, istrajnost itd. zavisi stepen identifikacije procesa obuke sa ratnom praksom.

Sva razmatranja o metodičkom aspektu prilagođavanja obuke ratu ukazuju na dijalektičku povezanost, isprepletenost i uslovljenost metoda, sredstava, lokacije, vremenskih uslova izvođenja obuke i delovanja »suprotne« strane. Međusobna zavisnost ovih elemenata je tolika da se kvalitet i adekvatnost obuke mogu realizovati kvalitetom i adekvatnošću pojedinačno uzetog svakog od njih, i, istovremeno njihovom harmonijskom sintezom. Isto tako može se zaključiti da uporedo sa sve većom raznovrsnošću metoda obuke i njihovih varijanti, nastaju sve širi i dublji integracioni procesi različitih nastavnih metoda i metodskih oblika, i da se ispoljavaju tendencije sve neposrednijeg njihovog uzajamnog dopunjavanja i prožimanja. Ovakva naizgled protivurečnost predstavlja u stvari dijalektičko jedinstvo metodičke prakse. Ukoliko se ovakva zakonitost savremene obuke dublje sagledava i dijalektički razrešava (razvijanjem fonda nastavnih metoda i metodskih oblika, s jedne, i racionalnom sintezom elemenata više metoda u nastavnom procesu, s druge strane), utoliko se ostvaruje savremenija i kvalitetnija obuka prilagođena savremenim zahtevima.

Pukovnik
Stevo JOVANOVIĆ